

Speelse ontwikkeling

Aandacht voor spelen

Wij bepalen wat mag en kan. Onze invloed op spelen gaat veel verder dan tijd, begeleiding en speelgoed geven. Waar, wanneer, met wat en waarom kinderen spelen, hangt af van onze waardering en afkeuring, aannames en zekerheden, onze lichaamstaal en onze omgeving. Wees je bewust van je invloed en stuur de mogelijkheden van kinderen.

Marianne de Valck is auteur van artikelen en boeken en geeft onafhankelijke informatie over spelen en speelgoed vanuit pedagogisch perspectief

Kinderen spelen tegenwoordig anders dan dertig jaar geleden. Ze spelen minder geconcentreerd, minder vaak en minder lang met hetzelfde en ontwikkelen al spelend minder inventiviteit. Kortom; minder buiten, meer met computerspelletjes met 'zappgedrag' bij alle speelgoed en alle activiteiten; even dit, dan dat en liever niet tweemaal hetzelfde.

Deze constatering staat in schril contrast met wat we tegenwoordig voor spelen over hebben. Meer veiligheidscriteria dan ooit. Meer speelgoed. Meer speelparadijzen, avonturenparken, sportclubs en georganiseerde activiteiten. Prachtige speelpleinen.

De gevolgen voor ontwikkeling van kinderen zijn desondanks niet positief. Het aantal kinderen met ontwikkelingsproblemen en achterstanden stijgt. De discussie of dit komt door veranderde omstandigheden, betere toetsing of andere begeleiding laat zich niet door één mening afsluiten. Naar oorzaken voor achterstanden wordt bijvoorbeeld vaak gekeken naar bevolkingsgroepen, maar achterstanden groeien niet alleen in achterstandswijken, bij niet in Nederland geboren ouders of bij kinderen die wel of niet een kinderdagverblijf bezocht te hebben. Onze invloed blijft vaak onderbelicht.

In mijn boek *Aandacht voor spelen... jij maakt het verschil* wordt deze invloed uitgelicht. De intentie is om begeleiders te inspireren tot weloverwogen keuzes met gevolgen voor hun waardering voor, benadering van en inspiratie bij spelen. De lezer vraag ik om in de spiegel te kijken om te zien hoe eigen visie en gedrag gevolgen heeft voor hoe kinderen mogen en kunnen spelen.

Mening kleurt spelen

Hoe kinderen spelen wordt voor een belangrijk deel bepaald door hoe we

hen laten spelen. Vind je het vervelend om kinderen vies aan hun ouders mee te geven, dan laat je ze andere dingen doen dan wanneer dit geen probleem is. Zie je in ieder stoeiend jongetje een potentiële vechtersbaas, dan ga je daar anders mee om dan wanneer je vaststelt dat hij zijn testosteron moet luchten. Deze hormonen raken opgehoopt door stilzitten, waardoor jongens sloom en ongeïnteresseerd worden, aldus professor Tavecchio. Even flink bewegen kan helpen om je daarna weer te kunnen concentreren. Bovendien kan stoeien vooral jongens helpen bij het vaststellen van pikorde. Zij doen dit fysiek met kracht en macht ... wie is de sterkste, de beste,

• Twan Wiermans Fotografie

de snelste. Ben je bang dat je wordt afgerekend op iedere bult, dan laat je een kind anders op het klimrek spelen dan wanneer het van jou mag leren door vallen en opstaan. Houd je niet van puzzelen of zagen, dan is de kans kleiner dat je daar enthousiast toe inspireert.

Wat wel of niet mag en kan, begint bij je eigen mening over wat spelen is, wat je wel of niet van waarde vindt en of je weet waarom kinderen zo doen of willen.

Deskundigheid is een combinatie van feitenkennis en inzicht, waardoor visie ontstaat met een praktische vertaling; weten en daar iets van vinden, leidt tot gedrag. Feitenkennis is nooit objectief. Mensen met feiten overtuigen houdt altijd een selectie van feiten in. Wie kijkt naar het aantal geregistreerde ziekte-dagen na een weekend vol ijspret zal economische schade misschien zwaarder laten wegen dan de waarde van de beleving. Wat we doen met de feiten is daarmee belangrijker dan ze vaststellen.

Feit is bijvoorbeeld dat kinderen niet spelen om zich te ontwikkelen, maar zich ontwikkelen door te spelen. Spelen is niet oorzaak voor ontwikkeling, maar gevolg. Geen kind zal beweren dat hij zo hard mogelijk fietst om zijn grove motoriek te ontwikkelen. Misschien wil hij wielrenner worden, want dat lijkt hem leuk. Leuk is de motivatie. Kinderen spelen omdat – en zo lang – ze het leuk vinden om te spelen. Op wat zij leuk vinden, heb-

ben wij invloed. Vanaf de eerste week reageren baby's anders op onze instemmende, uitdagende reacties dan op negeren of afkeuren.

Vigo is gefascineerd door jagen. Hij is zeer geïnteresseerd in wildoverschotten, 'beheersmaatregelen' en de verschillende technieken waarmee jagers in Amerika, Afrika en Nederland hun doel bereiken. Zijn leerkracht is tegen het doden van dieren. Ze kapt zijn verhalen af en laat duidelijk merken zijn interesse niet te kunnen waarderen.

Waardering blijkt uit houding

Pedagogen vinden betrokkenheid de belangrijkste voorwaarde voor ontwikkeling. Onze betrokkenheid blijkt uit onze interactieve vaardigheden, in het bijzonder uit onze *sensitieve responsiviteit*.

Dit is niet alleen ons vermogen om lichaamstaal van kinderen te begrijpen. Aandacht voor eigen lichaamstaal is minstens zo belangrijk. Iedere dag opnieuw hebben kinderen een indruk van je bui of zin met bijbehorende inzet. Wat voor een begeleider je bent, blijkt uit de emoties die ze aflezen. Het is een combinatie van heden en verleden en de beleving van het moment. De manier waarop je luistert, kijkt, waarneemt en begrijpt, is de uitkomst van een optelsom van gedachten, oordelen en overtuiging van wat je ervaart. Je lichaamstaal bestaat uit signalen van wat bewust en onbewust wordt ontvangen en uitgezonden. Je stem, woordgebruik en intonatie zeggen iets over jouw mening en daarmee over de verantwoordelijkheid die je neemt voor jezelf, je leven, je werk, je ontwikkeling, gedrag, contacten en doelen. En dat alles zien kinderen in één oogopslag. Uiteraard zonder onder woorden te kunnen brengen, maar ze reageren hier wel op. Lichaamstaal omvat meer dan gezichtsuitdrukkingen, houdingen en gebaren. Het vertaalt zich in kleding, make-up en lichaamsverzorging. Van een juf gestoken in een zakelijk mantelpak verwachten kinderen iets anders dan dezelfde juf in spijkerbroek. Iemand die zijn werk leuk en zinnig vindt, straalt iets anders uit dan een loonslaaf zonder idealen. Hoe we ons presenteren zegt iets over wat we waarderen. Hoe kinderen spelen, is voor een belangrijk deel afhankelijk van wat wij waarderen.

Goed spelen is als goed bezig zijn

De kenmerken van goed spelen zijn eenvoudig te herkennen: Bij goed spelen gaan de kinderen een uitdaging of uitnodiging aan, met nieuwsgierigheid, alertheid en interesse, waardoor ze geboeid of geconcentreerd raken, ervaren door bewust zien, horen, ruiken, proeven of voelen en wat ze daardoor ontdekken gaan uitproberen. Hierdoor ontwikkelen ze vaardigheden en inzichten waarmee nieuwe ervaringen binnen 'bereik' komen; door reiken kunnen ze erbij. Goed spelen heeft een hoog 'lukt 't-gehalte'. Kinderen zijn >>

Op Youtube staat een prachtig filmpje: *Still face experiment* van dr. Edward Tronick. Daarin is te zien hoe onze reactie invloed heeft op wat kinderen ervaren. Wat wij leuk, goed, fout, waardevol of waarde-loos vinden heeft gevolgen voor spelen.

www.youtube.com/watch?v=apzXGEbZht0

Hoe kinderen spelen wordt voor een belangrijk deel bepaald door hoe we hen laten spelen

grensverkennend en soms grensoverschrijdend bezig; lukt het? Net als gisteren? Of beter! Of anders. Goed spelen is altijd spelen met eigen mogelijkheden: wat kun jij, wil jij hiermee ... Daar is letterlijke en figuurlijke ruimte voor nodig, die te vullen is met eigen invalshoeken, oplossingen, variaties, falen en proberen.

In die speelwereld kunnen kinderen tijd en omgeving vergeten. Ze vergeten de gewone wereld niet helemaal. Ze gebruiken wat ze gebruiken kunnen. Of zoals een moeder zei: 'Opruimen horen ze niet. Koekje wel.'

Voor een huishoek was een prachtig poppenbed aangeschaft. De doos waarin het nieuwe bed zat

werd, opengeritst, in de buurt van de huishoek gezet. Een meisje dat met een pop speelde, zocht voor haar kind een slaapplek. Ze kieverde het nieuwe bed uit de doos en gebruikte de doos als bed. Een opmerking van de leidster ontlokte de toegeevende reactie van het kind dat op dat moment tevreden was met de doos: 'Het bed gebruiken we morgen.' Een van de kinderen staakte haar spel en ging het poppenbed bekijken. Haar spel was gestoord door de opmerking.

De hier beschreven kenmerken van goed spelen zijn exact dezelfde als de kenmerken van 'Flow'. Flow is een begrip van dr. Mihaly Csikszentmihalyi. Hij kreeg van een grote ondernemer de

• Marianne de Valck

Onze reactie heeft invloed op de manier waarop kinderen spelen

Wat kinderen mogen, is afhankelijk van je eigen visie op veiligheid

opdracht om te verklaren hoe het mogelijk is dat de ene werknemer zoveel beter is dan zijn collega, hoewel ze beiden dezelfde opleiding en ervaring hebben. Het antwoord is Flow. Wie werkt met de bereidheid een uitdaging of uitnodiging aan te gaan, omdat het zijn of haar interesse heeft, brengt de concentratie, alertheid en geboeidheid op om eigen mogelijkheden te willen toetsen en vergroten. Daarbij maakt deze werknemer (sporter, muzikant, wetenschapper, onderwijzer) gebruik van alle beschikbare mogelijkheden, maar sluit hij zich tegelijkertijd af van wat niet ter zake doet, zoals tijd en externe omstandigheden. 'Wij kunnen ons persoonlijk alleen verrijken wanneer we vrij handelen, wanneer we iets doen omdat we dat zelf willen en niet omdat het moet of nu eenmaal zo hoort' (Csikszentmihalyi, 2011).

Deze Flow heeft voor iedereen hetzelfde effect: ervaringen, ontdekkingen en mogelijkheden gevonden in Flow, bekliven beter en hebben meer impact dan dezelfde ervaringen zonder Flow. Spelen in Flow heeft meer speelwaarde voor ontwikkeling dan hetzelfde laten doen zonder Flow. Een begeleider met 'Flow-beleving' in zijn werk heeft meer waarde voor kinderen dan degene wie hetzelfde doet zonder. Want Flow is besmettelijk. Wie Flow bij kinderen waardeert, kan hierin eigen inzet herkennen en andersom vertaalt de eigen Flow zich in spelen van kinderen.

Flow is het gevolg van een persoonlijke keuze, voor een eigen interesse. Ze is afhankelijk van de uitdaging wel of niet durven aangaan, van wat we wel of niet durven toelaten en wat we wel of niet willen buitensluiten, van de vrijheid die we wel of niet nemen en aan kinderen gunnen.

Toon mij je lokaal en ik zeg wie je bent

Persoonlijke keuzes zijn niet los te zien van onze eigenschappen en kernkwaliteiten. Hoe we zijn, blijkt uit de keuze van speelgoed, de inrichting van speelruimte, ons aanbod aan activiteiten en wat kinderen daarmee mogen. Wat kinderen mogen, is afhankelijk van je eigen visie op veiligheid, de manier waarop je omgaat met onzekerheden en de waardering die je hebt voor andere dan door jezelf bedachte ideeën. Wie van overzichtelijke ordening houdt, biedt andere mogelijkheden dan wie gaat voor avontuur. Zicht op eigen kernkwaliteiten, met bijbehorende valkuilen, allergieën en uitdagingen (zoals omschreven door Daniel Ofman; onder andere Ofman, 2007), kan helpen je houding te verklaren en daarmee je omgang met of tolerantie voor kinderen met andere kernkwaliteiten te begrijpen en eventueel aan te passen. Empathisch vermogen kan ruimte geven aan andere vormen van spelen dan waar je zelf voor zou kiezen. Daardoor kunnen we bijvoorbeeld begrijpen waarom jongens anders spelen dan wij als meisje/vrouw leuk vinden en hoe een schouwer anders om zal gaan met speelgoed dan een

rauer. Onze reactie heeft invloed op de manier waarop kinderen spelen. Als je een kleuter die om je aandacht blijft vragen lief vindt, ga je daar anders mee om dan wanneer je deze zelfde reactie bestempelt als gezeur. En bij grachtengordelkinderen voorzien van een Blackberry en tweede taal past een andere benadering dan bij provinciaaltjes met dialect en een zelfgemaakte skelter.

Om je eigen invloed te herkennen is moed nodig. Je hoeft daarvoor niet ziek te zijn om beter te worden. Als handreiking voor waar allemaal naar te kijken is, dienen de vele lijstjes die ik in de afgelopen jaren voor cursisten gemaakt heb. heb. Deze lijstjes zijn opgenomen in het boek *Aandacht voor spelen* en op de website www.speelgoedadvies.nl. De lijstjes bleken eyeopeners voor pedagogisch medewerkers, overblijfkraften, leerkrachten en pedagogen. Ze maakten individuele afwegingen duidelijk met de gevolgen voor visie, handelen, inrichting, speelgoedkeuzes, omgaan met risico's en verschillen tussen kinderen. Ze lokten herkenning uit van kernkwaliteiten en valkuilen en tonen de verschillen tussen droom en daad. De eyeopeners verschillen per persoon. Ze dagen steeds uit tot het beantwoorden van de vraag: 'Wat wil je voor een begeleider zijn en hoe denk je dit te bereiken?' Het enige goede antwoord bestaat niet.

Bewust zijn van je eigen invloed op spelen heeft gevolgen voor speelgoedkeuze, inrichting binnen en buiten, activiteiten, begeleiding, organisatie en doelstellingen. Je bepaalt zelf wat mag en kan. Kinderen spelen met de mogelijkheden die ze krijgen met de bijbehorende gevolgen voor hun ontwikkeling.

Houding, aanbod, inspiratie en grenzen dragen bij aan waar kinderen geïnteresseerd in zijn, hoelang ze geboeid blijven en welke ruimte ze krijgen om interesse te ontwikkelen. Het dalende speelpeil, de toegenomen achterstanden, maken duidelijk hoe nodig de aandacht voor onze mening voor spelen is. Het boek *Aandacht voor spelen; jij maakt het verschil* (De Valck, 2012) wil daarover aan het denken zetten, zonder voor te schrijven. Je bepaalt zelf de mogelijkheden. 🌱

📖 Op www.hjk-online.nl staan enkele opdrachten om je aan het denken te zetten.

Verder lezen in het boek *Aandacht voor spelen; jij maakt het verschil* van Marianne de Valck? Je kunt het boek met korting bestellen. Kijk op pagina 15.

Literatuur

- Csikszentmihalyi (2011). *FLOW. Psychologie van de optimale ervaring*. Amsterdam: Boom.
- Offman, D. (2007). *Hé, ik daar...?!*. Utrecht: Servire.
- Valck, M. de (2012). *Aandacht voor spelen. Maak zelf het verschil*. Amsterdam: Reed Business.
- Valck, M. de (2005). *Het speelboek. Eerste hulp bij het leuk houden van spelen*. Amsterdam: SWP.